

Становище

за дисертационния труд на Жаклина Андонова: „Трансгенерационно предаване на модел на зависимост“

От Проф. Орлин Тодоров, Нов български университет, професор по обществено здраве и специалист в лечението на зависимости

Дисертацията формално отговаря на всички необходими академични изисквания. Отлично структурирана, с голям брой разгледани и цитирани източници, ясно представяща параметрите на изследването, целите и резултатите му. Обемът на дисертацията със своите над 200 страници е напълно задоволителен, а стилът, на който е написана е компетентен и напълно отговаря на академичните стандарти в тази област на знанието. Разбира се, всяка разработка от такъв порядък е много повече от покриване на необходими формални изисквания, затова бързам да се спра на някои от най-съществените постижения този труд, погледнати от гледната точка на психотерапията и клиничното изследване на зависимостите.

Докторантката Жаклина Андонова ни предлага едно много детайлно, трудоемко и действително новаторско изследване. Приносът ѝ тук се състои не толкова в избора на голямата изследователска тема - изследване на зависимости; нито в специфичният ъгъл през който се гледа на формирането на зависимостта от психоактивни вещества - през влиянието на семейната среда и субективните преживявания. Приносът най-вече е свързан с използването на специфични, добре подбрани инструменти за провеждане на един много информативен и рядко използван вид проучване - качествено изследване. Моето мнение съвпада с разбирането на самата дисертантка, че този вид изследване има специален принос както за дълбокото разбиране на индивидуалния свят на изследваните лица, така и за обогатяването на самата психологическа наука с възгледи и изводи, които на свой ред подпомагат една възможната терапия на зависимостите.

Дисертацията притежава и редица други постижения, които ще се опитам да изброя в по-структуриран и последователен ред. Теоретичните постановки на дисертационния труд (представени в първата част) произлизат най-вече от областта на психотерапията. По-конкретно от две големи теоретични семейства, това на психоанализата и на фамилно-системния подход. Тази стратегия е напълно оправдана от гледна точка на целите на дисертацията, доколкото тези две психологични и терапевтични парадигми много ясно акцентират върху социалният и интерперсонален аспект на човешкия психичен свят. Те най-често дават приоритет в етиологията на психичните състояния и психопатологията на

психичните и поведенчески модели, изградени в резултат от взаимодействието с грижещите се фигури. От гледна точка на теорията тук дисертантката успява да обобщи и представи по много ясен начин обхвата и смисъла на тези психологични направления по отношение на зависимостите, а начинът ѝ на боравене с теоретичните концепции и клиничните подходи, издава добро разбиране и задълбочаване в самата област на психотерапията на зависимостите. Отлично впечатление в тази част прави и прочитът на няколко български изследвания, основаващи се на същата теоретична основа.

Обобщено казано теоретичната част на дисертацията съдържа смислено и последователно изведен теоретичен модел на трансгенерационното предаване на зависимост чрез ролята на субективните преживявания, интернализирани в психиката.

Емпиричната част на изследването е базирана на няколко вида пространни интервюта с хора със зависимости. Интервютата на свой ред са подложени на разнообразен формален и тематичен анализ. Авторката на дисертацията Ж. Андонова и тук по много убедителен и професионален начин представя своя инструментариум, стила на интервюиране, но най-важното - извеждането на методът за анализ на интервютата. Изследователският процес в едно качествено изследване е продължителен и трудоемък, разгръща се в рамките на няколко години. Самият текст на дисертацията ни дава възможност да усетим живо тематичните области от опита на зависимите хора, които все още (в момента на интервюиране) са емоционално заредени и понякога трудни за психична преработка. Този вид интервюиране и боравене с данни изисква специфични способности, професионализъм и такт! По-важният от научна гледна точка успех тук, обаче не е свързан с качествата на интервюиращият, или със специфичните житейски събития и начина на предаване на информация от интервюираните. Той се съдържа във възможността да се формализира и да бъде приложен методът за категоризация и анализ на данните. Да бъдат изведени ясни критерии за приложената по-късно интерпретация. И това е още едно съществено постижение на този дисертационен труд.

Специално искам да обърна внимание на събирането на данните и анализът от така обозначеният втори етап на изследването, свързан с много точна класификация и ясно тематизиране на 22 интервюта. Именно тук според моят близо 20 годишен клиничен опит със зависими пациенти, могат ясно да бъдат видени повече от значимите теми при формирането на една специфична уязвимост, която обичайно се свързва с формирането на хронична зависимост към ПАВ.

Не бих пропуснал да отбележа и постиженията на изведените 3 цялостни случая, представени във формата „Case Study“, чрез които авторката по убедителен начин ни представя възможностите на полу-структурираното клинично интервю, подсилено от интервюто, свалящо генограма и допълнено от биографично - наративното интервю, които в комбинация могат опишат и представят базисните психични теми и събития активни в идентичността и семейната свързаност на зависимия пациент.

Мога да изтъкна още предимства на тази работа, която в най-съществената си част е свързана с обработката на огромен обем от информация и то информация получена по един специфичен, субективен и личен начин от самият изследовател, която е добре обработена, тематизирана, осмислена и описана. **Но сигурен съм, че и от казаното до тук без съмнение се налага собственото ми становище, че дисертационният труд на Жаклина Андонова, притежава всички необходими качества, академични и**

професионални, за да бъде защитен като дисертация за получаване на образователната и научна степен - доктор.

Доколкото целта на всяка защита е същевременно и възможност за провеждане на дискусия и изказване на различни мнения и колегиална критика ще обърне внимание на някои теми, които за мен лично останаха недоизяснени или не добре изведени.

За по-полемичен и диалогичен вид ще ги представя като дилеми или въпроси, на които може да се търси отговор. Подреждам ги от по-незначителните към по-съществените.

- Всички ли представени интервюта са направени с едни и същи лица, съвпадат ли личностите от пилотния етап с тези от същностното изследване?

- Нямах ли да бъде по-убедително названието „клинично интервю“ както и цялото изследване ако беше направена връзка между темите от семейната среда и психопатологията? Защо не е?

- Дали дисертацията не би била по-вярна на заложената в заглавието си тема „трансгенерационно предаване на зависимост“ ако действително беше извела добро понятие за зависимост и последователно я беше проследило? В текстът се наблюдават променящи се дефиниции за зависимост и в последна сметка не е ясно дали авторката изследва как се предава зависимостта към хероин или алкохол, като конкретна клинична категория или как се предават психични прояви и фактори, които водят до формиране на зависимост.

Моето лично убеждение е, че на тези въпроси има отговори в текста но те не са достатъчно ясно изведени в изводите и заключенията към дисертацията, сама по себе си това е и единствената недостатъчно добре изработена е представена част от този труд.

София, 22 май 2018 г.

С уважение:
Проф. д-р. Орлин Тодоров